

Till samtliga berörda fastighetsägare i sändlistan

Byggnadsminnesförklaring (BM) av 83 fastigheter samt gatemark, parkmark och torg på Klinten i Visby, Gotlands kommun

Visby innerstads stadsplanstruktur och bebyggelse utgör ett unikt exempel på hur två ekonomiska expansionsperioder, hansatiden och 1700-talets andra hälft, avspeglas i en välbevarad stadskärna. Den sammansatta bebyggelsemiljön, speglade gångna tiders byggnadsskick, gör innerstaden till ett synnerligen märkligt bebyggelseområde.

Klinten är ett av de områden i innerstaden som exploaterades under 1700-talet. Bebyggelsestrukturen är präglad av 1700-talets bebyggelseexploatering med gator, kvarter och tomtindelning. Bebyggelsen representerar en småskalig enkel bostadsmiljö från 1700- och 1800-talen för Visbys dåvarande lägre sociala skikt. Området är ett av få i landet som har en samlad bevarad trähusbebyggelse från denna tidsperiod, i en befintlig stadsplan.

Byggnadsminnesförklaringen omfattar Klintens samlade trähusbebyggelse från 1700-talet fram till 1800-talets mitt, de institutionsbyggnader som har präglats av och präglat denna miljö samt gatemark, parkmark och torg. Varje enskild byggnad i sig är inte byggnadsminnesvärd, men ingår i ett synnerligen märkligt bebyggelseområde, där även övriga byggnader i området som inte berörs av byggnadsminnesförklaringen, bidrar till den bevaransvärda helhetskaraktären.

Bebyggelseområdet inkluderar:

- Fastigheter samt gatemark, parkmark och torg som i beslutet nedan är aktuella för byggnadsminnesförklaring.
- Tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheter.
- Fastigheter som ej är aktuella för byggnadsminnesförklaring.
- Fastigheter vars ägare inte godtagit byggnadsminnesförklaringen eller som ej svarat på länsstyrelsens initiativ. Byggnaderna är av byggnadsminnesklass.

bmklintenbeslutlag

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1§ av lagen om kulturminnen m.m. (1988:950) KML bebyggelsen samt gatumark, parkmark och torg på 83 fastigheter i Visby för byggnadsminne (BM).

Byggnadsminnesförklaringen omfattar nedan angivna fastigheter. Skyddsföreskrifterna gäller fastighetens nedan angivna byggnad(er), vilka innehåller delar från 1700- och 1800-talen. Skyddsföreskrifterna berör även fastigheternas struktur, det vill säga tomtens utformning och den övriga bebyggelsens läge och storlek samt gatumark, parkmark och torg.

Fastigheter som ingår i byggnadsminnesförklaringen (samtliga fastighetsägare har godkänt skriftligen byggnadsminnesförklaringen. Samtliga erinringar är av den karaktär att de kan accepteras inom ramen för beslutet):

Bommen 2, byggnad 1
Bommen 5, byggnad 1
Bommen 7, byggnad 1
Bägaren 1, byggnad 1
Bägaren 2, byggnad 1
Bägaren 3, byggnad 1
Bägaren 4, byggnad 1
Bägaren 6, byggnad 1
Bägaren 11, byggnad 1
Gluggen 1, byggnad 1
Gluggen 2, byggnad 1
Höjden 1, byggnad 1
Höjden 2, byggnad 1
Klinten 9, byggnad 1
Klinten 16, byggnad 1
Kruset 3, byggnad 1
Kruset 4, byggnad 1
Kruset 6, byggnad 1
Kruset 8, byggnad 1, 2
Kruset 11, byggnad 1
Låset 4, byggnad 1
Låset 5, byggnad 1
Låset 7, byggnad 1
Låset 10, byggnad 1
Låset 11, byggnad 1
Låset 13, byggnad 1
Låset 14, byggnad 2
Låset 15, byggnad 1
S:ta Maria 4, byggnad 1
S:ta Maria 29, byggnad 1
S:ta Maria 30, byggnad 1
Muren 3, byggnad 1

Muren 4, byggnad 1
Muren 5, byggnad 1
Muren 7, byggnad 1
Muren 12, byggnad 1
Muren 15, byggnad 1
Mynthuset 2, byggnad 1
Norrbacke 7, byggnad 1
Norrbacke 8, byggnad 1
Norrbacke 9, byggnad 1
Norrbacke 10, byggnad 1
Porten 1, byggnad 1
Porten 5, byggnad 1, 2
Porten 12, byggnad 1
Remmaren 5, byggnad 1
Remmaren 8, byggnad 1
Remmaren 9, byggnad 1
Remmaren 13, byggnad 1
Remmaren 14, byggnad 1, 2
Remmaren 16, byggnad 1
Remmaren 17, byggnad 1
Slöjdskolan 2, byggnad 1
Tornet 2, byggnad 1
Tornet 5, byggnad 1
Tornet 6, byggnad 1
Tornet 9, byggnad 1
Tornet 10, byggnad 1
Tornet 11, byggnad 1
Tornet 13, byggnad 1
Tornet 14, byggnad 2
Vinkeln 10, byggnad 1
Vinkeln 12, byggnad 1
Vinkeln 13, byggnad 1
Vinkeln 14, byggnad 1
Östermur 5, byggnad 1
Östermur 6, byggnad 1
Östermur 7, byggnad 1
Östermur 11, byggnad 1, 2
Östermur 12, byggnad 1, 3
Östermur 13, byggnad 1
Östermur 14, byggnad 1, 2
Östermur 16, byggnad 1
Östermur 18, byggnad 1
Östermur 22, byggnad 1
Östermur 28, byggnad 1
Östermur 29, byggnad 1, 2

77

Dessutom ingår i beslutet gatumarken inkluderar samtliga gator och gränder inom bebyggelseområdet. Parkmarken utgörs av Rackarplatsen och Kyrkberget. Torg som berörs av byggnadsminnesförklaringen är Klinttorget. Detta berör följande fastigheter:

Innerstaden 1:2 (de delar som markerats på kartan)

Innerstaden 1:20

Muren 6

Vinkeln 36

Östermur 23

Östermur 25

6 = 83

Följande fastigheter är av byggnadsminnesklass, men fastighetsägaren har inte undertecknat framställningen om byggnadsminne. Dessa fastigheter kan genom kompletterande beslut upptagas i förteckningen över byggnadsminnesförklaringar på Klinten om ägaren accepterar byggnadsminnesförklaringen:

Bommen 3, byggnad 1
Kruset 12, byggnad 1
Låset 6, byggnad 1
Låset 9, byggnad 1
Låset 12, byggnad 1
S:ta Maria 2, byggnad 1
S:ta Maria 5, byggnad 1
Norrbacke 6, byggnad 1
Norrbacke 11, byggnad 2, 3
Porten 9, byggnad 1
Remmaren 1, byggnad 1
Remmaren 2, byggnad 1
Remmaren 4, byggnad 1, 2
Remmaren 6, byggnad 1
Remmaren 18, byggnad 1
Remmaren 22, byggnad 1
Tornet 7, byggnad 1
Vinkeln 5, byggnad 1
Vinkeln 7, byggnad 1
Östermur 2, byggnad 1
Östermur 20, byggnad 1, 3
Östermur 24, byggnad 1

Följande fastigheter är av byggnadsminnesklass, men fastighetsägaren har skriftligen eller muntligen låtit meddela att man inte godkänner byggnadsminnesförklaringen eller uppställt orimliga villkor som inte kan accepteras enligt beslutet:

Bommen 1, ärende 432-3995-99
Höjden 3, ärende 432-4009-99
Klinten 7, ärende 432-4011-99
Klinten 10, ärende 432-4013-99
Klinten 11, ärende 432-4014-99
Klinten 13, ärende 432-4015-99
Kruset 5, ärende 432-4019-99
Kruset 9, ärende 432-4022-99
Kruset 15, ärende 432-4025-99
Muren 2, ärende 432-4037-99

Muren 8, ärende 432-4045-99
Porten 4, ärende 432-4055-99
Remmaren 7, ärende 432-4066-99
Östermur 4, ärende 432-4098-99
Tornet 12, ärende 432-4086-99
Östermur 15, ärende 432-4106-99
St:a Maria 33, 432-4124-99

Tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheter (Fastigheterna omfattas ej av detta beslut, men det är viktigt att byggnadsminnesfrågorna erhåller ett helhetsgrepp i behandlingen av Klinten):

Klinten 8
Klinten 12
Muren 13
Muren 14
Porten 3
Porten 6
Remmaren 10
Remmaren 11
Remmaren 12
Remmaren 15
Remmaren 20
Remmaren 21
Tornet 8
Östermur 3
Östermur 17
Östermur 26

Fastigheter som inte omfattas av byggnadsminnesförklaringen

Följande fastigheter inom området uppfyller ej kriterierna för byggnadsminnesförklaring, men ingår i ett bebyggelseområde av stort kulturhistoriskt värde och skall därför hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas:

Bommen 4
Bommen 6
Bägaren 5
Bägaren 9
Bägaren 10
Höjden 4
Klinten 3
Kruset 2
Kruset 7
Kruset 10
Krusaet 13
Kruset 14
Låset 8
S:ta Maria 3
S:ta Maria 34

Muren 1
Muren 6
Muren 16
Myntuset 1
Norrbacke 1
Klinten 4
Klinten 14
Klinten 15
S:ta Maria 6
S:ta Maria 31
S:ta Maria 32
Norrbacke 2
Norrbacke 3
Porten 2
Porten 10
Porten 11
Remmaren 19
Remmaren 23
Udden 1
Udden 2
Vinkeln 4
Vinkeln 8
Vinkeln 9
Vinkeln 35
Östermur 1
Östermur 8
Östermur 9
Östermur 10
Östermur 18

Enligt 3 kap. 21 § samma lag gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

OMRÅDESBESKRIVNING

Klinten utgör ett geografiskt avgränsat område som med den höga klintkanten genomskär stadens östra del i NO-SV riktning och delar in den i en högre och en lägre del.

Benämningen Klinten är vedertaget för den norra delen av området som i norr begränsas av Rackarbacken vid Norderport, i söder av Hästgatan innanför Österport, i öster av Östermur och i väster av klintkanten. Klinten omfattar delområdena Norderklint, Kyrkberget och Österklint. Det utgör ett i det närmaste homogent bebyggelseområde präglat av exploateringen under expansionen på 1700-talet.

BEBYGGELSEUTVECKLING

Medeltid - 1700-tal

Under medeltid och fram till 1700-talets början utgjorde större delen av Klinten åker- och betesmark med undantag av den norra delen som utgjorde hällmark. I de medeltida städerna var det en vanligt förekommande att innanför stadsmurarna ha områden med

obebyggd åkermark. Fram till expansionen på 1700-talet var åkermarken uppdelad enligt nedan:

I söder, omfattande nuvarande kvarteret Vinkeln, Kruset, delar av Bägaren samt delar av S:ta Maria, låg *Madame Kinlocks* åker uppkallad efter rådmansänkan Catharina Kinlock. Öster om denna låg *Borgmästare Langes åker* omfattande Östertull, Tornet samt delar av Östermur. Norr om Langes åker låg *Biskopså kern* vilken utgjorde delar av nuvarande kvarteren Remmaren, Östermur, Låset samt delar av Norra Murgatan. Som en smal kil väster om denna låg *Klockareå kern* omfattande Remmarens västra del, de östra delarna av Bägaren samt S:ta Maria.

Biskopså kern och Klockareå kern tillhörde sannolikt ursprungligen det tyska handelsfaktoriet kring Vår Frus Kyrka (nu S:ta Maria). Den norra delen av Klinten benämns också i en medeltida handling för "Het lewen Frauen Klinte", Vår Kära Frus Klint, tillhörande det tyska handelsfaktoriet.

Fram till 1700-talet var det inget större exploateringstryck på Klinten på grund av dess svårtillgängliga perifera läge, behovet av åker- och betesmark inom staden och den dåliga tillgången på vatten. Läget uppe på klintkanten gjorde området utsatt för kraftiga vindar. Klinten hyste dessutom långt in på 1800-talet ett antal icke attraktiva verksamheter som spöstocken, bödelstugan och nattmanshuset.

Om och i så fall hur Klinten var bebyggd under medeltid vet vi inte idag men medeltida fynd har framkommit vid arkeologiska utgrävningar vilket tyder på en viss bebyggelse. Området närmast Hästgatan har Klintens äldsta bebyggelsehistoria på grund av läget intill den medeltida infartsvägen via Österport till stadskärnan. Redan under 1400-talet omtalades att det bland inhägnade åkrar fanns ett antal stenlador och stall men det finns inga närmare uppgifter om var dessa låg eller om deras ålder. På Braun & Hogenbergs stadsvy över Visby från 1598 finns ett antal byggnader eller ruiner inritade uppe på Klinten. Det är dock osäkert att dra några slutsatser utifrån denna. Ovanför Kyrktrappan och Finntrappan bildades tidigt ett stråk ned mot Nygatan och Östra Tullgränd samt norrut mot Rackarplatsens södra avslutning. Detta stråk bebyggdes uppskattningsvis under 1600-talet. Det första mer exakta dokumentet över bebyggelsen på Klinten är Matthias Schilders karta från 1697. På denna syns en väderkvarn på kyrkberget, hus och tomter belägna söder om Kyrktrappan samt längs Trappgatan fram till Klintgränd, vars norra sida var bebyggd. Kvarteret Tornet, Östertull samt de sydligaste tomterna i kvarteret Östermur var också delvis bebyggda. Sedan 1600-talet utgjorde större delen av Klinten stadsjord vilket innebar att marken övergått till staden, möjligen vid reformationen. Stadsjordstomterna uppläts med så kallad infästerätt, en form av tomträtt. Den äldsta bebyggelsen var belägen på frijordstomter. Fortfarande under 1700-talets slut utgjorde 17 av Klintens dåvarande 181 tomter frijord.

1700-tal

Klinten hade redan innan planläggning och exploatering av området, enligt dokument från slutet av 1600- och början av 1700-talet, en spridd enkel trähusbebyggelse. Denna tidiga bebyggelse anpassades efter åkergränser och intilliggande bebyggelse för att kunna nyttja befintliga tillfartsstigar. Troligtvis ligger dessa stigar delvis till grund för dagens gatunät.

Den tidiga bebyggelsen utgjordes av enkelstugor med stomme av skiftesverk samt knuttimmer. Båda dessa typer har ursprung tillbaka till vikingatid. Bebyggelsen tycks

främst ha varit koncentrerad kring Kyrkberget. Den ansågs vara ett problem, medförande att kyrkorådet år 1737 försökte att lägga ett byggnadsförbud på området. Detta genomfördes dock ej. Först 1782 genomdrevs byggnadsförbud på Kyrkberget på grund av oro för att eventuell brand skulle sprida sig från trähusen till domkyrkan. Troligtvis revs bebyggelsen på Kyrkberget kort därefter. Detta är en förklaring till att Kyrkberget så när som på Slöjdskolan lämnats obebyggt

Tomtreglering och planläggning av kvarter

Efter freden i Nordiska kriget (1700-1721) blomstrade Visby snabbt upp. Befolkningen ökade raskt och i samband med det uppstod ett kraftigt underskott av bostäder. Behovet av att exploatera mark blev därför skriande. Tidigare obebyggda områden samt åkermark i staden togs i anspråk för planläggning av tomter, däribland Klinten. Under den stora exploateringsfasen på Klinten bebyggdes i stort sett hela området. Detta ledde till genomförandet av tomtregleringar. Tomt- och kvartersindelningen av området inleddes 1760 och fortsatte genom 1700-talets andra hälft. Tomterna erhöll i regel en rektangulär form. De kunde variera i storlek från 60 kvm till 300 kvm, med variation uppåt och nedåt. De flesta tomterna har idag en yta på ca 250 kvm. De senast utlagda tomterna på norra delen av Klinten är i genomsnitt något större.

Kvarteren Bommen, Udden och Gluggen reglerades 1760 men var till stora delar redan bebyggda. Kvarteret Porten fick sin tomtindelning 1761 men var redan då till större delen bebyggt. Kvarteren Bägaren och Kruset reglerades 1778, kvarteret Vinkeln söder om Klintgränd tycks ha reglerats från 1778 och framåt. Kvarteret Remmaren och Östermur reglerades 1782 (tomterna intill Klinttorget något senare) efter att mark avstyckats från dåvarande Biskopsåkern. Kvarteren Norrbacke och Klinten synes ha haft sina första stora byggnadsfaser på 1760-talet, men de nordligaste delarna av kvarteret Klinten, Norrbacke samt Höjden exploaterades inte förrän i slutet av 1800-talet.

Byggnadstyper

Under 1700- och 1800-talet har skiftesverkstekniken dominerat byggandet på Klinten, men flera knuttimmerkonstruktioner förekommer också. De flesta av de bevarade 1700-talshusen uppfördes ursprungligen dock i skiftesverk, belägna med långsidan i gatulinjen. Boningshusen var enkelstugor och hade i allmänhet ingången i husets mittaxel, som via ett inbyggt vindfång, ledde till husets stora rum. Förstugan har då ombildats till ett litet rum med fönster. Byggnaderna kunde ibland ha centraleldstad men i allmänhet lades eldstaden i husets bakkant och bakugnen byggdes ut likt en puckel på husets baksida. Fasaderna hade generellt synligt bulverk och husen hade enligt husklassifikationen från 1785 vanligtvis faltak. Ett fåtal av byggnaderna hade dock tegeltak vilket var mer påkostat.

Några av de äldsta kvarvarande husen tycks dock utgöra undantag, belägna med gavlarna mot gatan och eller indragna på tomterna från gatulivet. Möjligen är denna placering en följd av gatornas senare sträckningar. Dessa hus är inte sällan "götiska enkelstugor" med sidoplacerad dörr. Husen innehåller en storstuga i husets ena ände samt en farstu och ett kök innanför husets andra gavel. Vissa av dessa hus har sannolikt ursprungligen varit så kallade gavelfarstuhus med ingång till den smala farstun på gaveln och med ytterligare ett rum med en eldstad för matlagning. Anmärkningsvärt är att dessa undantag påfallande ofta är knuttimrade och ett fåtal även byggda i kalksten.

I de små enkelstugorna bodde enligt husklassifikationen från 1785 samt andra dokument som syneprotokoll ofta ett flertal familjer. På de små tomterna fanns ibland även stall och uthus. Tomterna hade också enligt Schilders förteckning från 1697 och enligt 1785 års husklassifikation vanligen en egen kålgård med odlingar av grönsaker för husbehov.

1800-tal

Kring 1785 började en regression i befolkningstätheten som varade fram till ca 1860. Med återigen ökat befolkningstryck och utnyttjande av tomterna kring 1800-talets mitt skedde en förändring av de dittills oförändrade enkelstugorna. Byggnaderna kom under 1800-talet, sannolikt huvudsakligen efter 1860, att "breddas" mot gårdssidan. Ena halvan av huset byggdes ofta till med ett rum under pulpettak. Med tiden flyttades köken ut i bakbygget och mellanväggen mellan det lilla rummet och det tidigare köket togs bort. Flera av husen har breddats i hela sin längd. Det nya utrymmet, som ofta hade plank- eller trodervägg, användes ursprungligen ofta som vedbod, men har senare inretts till boningsrum. De enkelstugor som hade tillräckligt med utrymme vid sidan innan granntomten tog vid byggdes ofta till med ett rum i sidled och kom då att likna en parstuga. Många hus kläddes med panel, åtminstone på någon sida, andra reveterades. Faltaken började klädas med tjärpapp i listtäckning och senare, där resurser fanns, lades även taktegel och/eller plåttak. Vindarna var ursprungligen oinredda och relativt otillgängliga. Det var dock redan under 1800-talet vanligt att man nyttjade vinden som sommarrum med mycket spartansk inredning. Inredandet av vindarna medförde att många sadeltak ersattes av mansardtak, det vill säga brutna tak, ibland med takkupor och frontespiser.

Flera av tomterna avstyckades, en del äldre stugor revs och ersattes med nya hus. De nya hus som byggdes ersatte i allmänhet något tidigare rivet hus. Runt 1850 byggdes ett par hus med lite högre resning än tidigare. De fick en högre sockel och vid uppförandet ett mansardtak men planlösningen var fortfarande av enkelstugotyp.

Det ännu icke planlagda området längst i norr, det vill säga delar av Norrbacke och Höjden, utlades under andra hälften av 1800-talet i tomter och bebyggdes. Dessa hus byggdes i allmänhet fortfarande i skiftesverk men en del uppfördes även med stomme av tegel eller kalksten. Husen som uppfördes under 1800-talets andra hälft skiljer sig från de tidigare och var ofta parstugor, i allmänhet med fyra lägenheter i varje hus, två på varje våning. I samband med denna förtättningsfas blev Klinten "fullbyggt" och erhöll den täthetskaraktär i gaturummet som området ännu idag besitter.

1900-tal

De förtätningar som gjorts under 1900-talet har främst varit inriktade på tillbyggnader, bakbyggen, garage och gårdshus.

Runt sekelskiftet 1900 kompletterades byggnaderna med frontespiser och takkupor mot gatan och eventuellt större trapphus på gårdssidan. Husen från denna tid har en större byggnadsvolym än 1700-talshusen och är i de flesta fall klart urskiljbara.

Under 1900-talet har vindarna givits en modern bostadsinredning. Ofta har då också takfallet på gårdssidan dragits ut över bakbygget och takkupor har tagits upp för att få vinden rymligare. På många håll har fönstren blivit förstorade. Det är också vanligt att bostadshuset har byggts ihop med ett gårdshus för utvidgande av bostadsytan.

Åren 1924-1925 fördjupades avloppsledningarna på Klinten. Samtidigt lades kommunal vattenledning ut. De flesta hus installerade inom en tioårsperiod VA på sina fastigheter och då företrädesvis i form av en vattenutkastare på gården.

Bebyggelsen på Klinten har genomgått många om- och nybyggnader under efterkrigstiden, framförallt under perioden 1945-1960. Under denna period har endast ett fåtal nya hus uppförts. De är för området stora flerfamiljshus med fri planlösning, präglade av den för respektive decennium rådande arkitekturstilen. Större delen av de äldre husen har förhöjts och moderniserats med större fönster, vindsinredning, altaner, kök och badrum. En stor del av byggnaderna genomgick renoveringar och ombyggnader mellan 1940-70-talet. Under 1970-90-talen fortgick renoveringar av interiörerna men man var något mer traditionsbunden vad gäller fasadernas utformning mot gatan, bland annat genom att montera spröjsade fönster. Mot gården gjordes dock ett flertal moderna tillbyggnader. Under 1990-talet har dock en ny antikvarisk syn så smått börjat få genomslag. Denna innebär att man sparar originalmaterialet och reparerar eller gör nya handtillverkade kopior.

Gårdsbebyggelsens utveckling

Gårdarna har periodvis haft ett högt exploateringsstryck. Vissa tomter har varit helt kringbyggda med bodar, stall, svinhus, avträden, verkstäder och ibland ytterligare bostadshus. Ringmurens valv har av de som haft tillgång till dem byggts in i både bostadshus, verkstäder och uthus. Gårdsbebyggelsen torde ha varit som mest omfattande under andra hälften av 1800-talet. Husen bestod av enkla trähus med stomme och fasad av stående plank och med pappklätt pulpettak.

Under 1900-talet har det skett en successiv utveckling som resulterat i att stall, svinhus, avträden och vedbodas blivit överflödiga och förfallit eller rivits. Däremot blev tvättstugan populär. Runt sekelskiftet 1900 och fram till ca 1950 kompletterades många gårdar med en tvättstuga i silikattegel. Den har då ofta ersatt några äldre rivna träskjul. Så småningom blev även tvättstugan med sin vedeldade tvättbalja gammalmodig och överflödig. Dessa byggnader har då ofta kommit att inredas till gästrum, sommarrum eller att nyttjas som trädgårdsförråd. Under 1960-90-talen har tvättstugorna och förråden ofta kommit att inredas och förbindas, genom ett nytt bakbygge, med gathuset. Bostädernas expansionsbehov har under denna tid kommit att riktas just mot bakgårdarna och ett flertal till volymen mycket stora och avvikande bakbyggen till gathuset har byggts. Ett dominerande nytt tillägg i gårdsmiljön är gårdshuset för boende samt garagebyggnader från 1960-talet och framåt.

Gator och öppna platser

De tidigaste gatorna på Klinten anpassades (enligt Schilders karta 1697) efter de då i området befintliga åkrarna. En stig gick då ungefärligen från tornet Smörasken (Rackarplatsens södra avslutning) och söderut mot nuvarade Kyrktrappan, längs Nygatan förbi nuvarande fastigheter S:ta Maria 32 och 33, böjde av innan Finngränd och anslöt Trappgatan, Klintgränd, Nygatan där den vid Klinttorget delade sig och även följde Östra Tullgränd. Borgmästare Langes åker var vid den här tiden tätt omgiven av bebyggelse. Sannolikt anpassades senare nybyggen efter åkergränser och intilliggande bebyggelse för att kunna nyttja tillfartsstigar. Dessa stigar ligger delvis till grund för gatunätet, vilket i och med tomt- och kvartersindelningen på 1700-talets andra hälft började växa fram, från söder till norr. I mitten av 1800-talet kom gatusystemet att se ut ungefär som idag.

Gatorna på Klinten är Nygatan, Norra Murgatan och Trappgatan och dessa ligger långsträckta i nord-sydlig riktning. Gränderna, i öst-västlig riktning, utgörs idag av Norderklintgränd, Brunnsportsgatan, Lancastergränd, Korsgränd, Uddens gränd, Murgränd, Övre Finngränd, Klintgränd, Östra Tullgränd och Torngränd. Brunnsportsgatan benämndes Pilgränd på kartan från 1851 och Brunnsgränd på den från 1936. Brunnsportsgatan har aldrig funnits som egentlig gata/gränd. Idag utgör den endast gränsen mellan kvarteren Norrbacke och Porten.

I samband med att en styrelse tillsattes för att ombesörja gatuunderhållet i staden, 1865, stensattes vissa av Klintens gator med kullersten. Övriga gator belades med grus och grusades kontinuerligt fram till 1950-talet, då man började använda den tjärindränkta makadamen. Taxistationen på Nygatan, som fanns där från 1930-talet, medförde ökad trafik och mycket damm. Dammproblemet löstes alltså med tjärnakadamisering eller asfaltering. Asfalteringen av gatorna väckte dock motstånd och detta gav så småningom resultat. 1977 slog man fast en flerårsplan, i vilken målet är att stenbelägga (med tuktad sten) samtliga gator i innerstaden.

Stadsdelens enda torg, Klinttorget, fick sitt nuvarande namn 1912. Dessförinnan kallades platsen Nya Torget eller Nytorget. I slutet av 1700-talet flyttades schavott och spöpåle hit från Stora Torget, torget omnämndes då som Spötorget. När denna verksamhet flyttade, i mitten av 1800-talet, nyttjade man platsen för torghandel. På torget fanns under 1800-talets andra hälft också en brunn med pump. På dess plats, i torgets sydöstra hörn, byggdes brandstationen i början av 1900-talet. På klinten ovanför domkyrkan ligger Kyrkberget. Fram till mitten av 1700-talet låg på den öppna platsen en väderkvarn och sannolikt också några små trähus. För att minska den brandfara domkyrkan ansågs vara utsatt för (med tanke på den stora branden 1744, som delvis drabbade kyrkan) avröjdes tidigare bebyggelse och man lät bli att bebygga området på nytt. Den enda bebyggelsen på platsen är idag det före detta skolhuset, kvarteret Slöjdskolan. Rackarplatsen ovanför rackarbacken i norr, har inte varit bebyggd, förutom under delar av 1800-talet (fram till 1861) då nattmannen hade sitt enkla trähus där.

Klintenborna

Invånarna på Klinten hade en blygsam samhällsställning. Den största yrkeskategorin var under 1700-talet sjömän, därefter timmermän och murare. En annan stor kategori var artillerihantlangarna från "Kongl. Maj:ts Artillerie Regemente och Bataillon på Gottland" som blivit färdigorganiserat 1742 men utan att ha någon kasern. I slutet av 1700-talet utgjorde sjömännen fortfarande den största kategorin medan timmermän och murare alltmer hade ersatts av stadsvakter och ringningskarlar. Under 1800-talet var kvinnoöverskottet stort och en påfallande stor mängd änkor till sjömän, arbetare och ringare stod som ägare till husen. Det fanns även många jungfrur bland ägarna. Andra kategorier var hantverkare som skräddare, snickare, kakelugnsmakare, kardmakare, skomakare mm. Under 1900-talet, framförallt efter kriget, har nyttjandet av husen ändrats och en stor del används för fritidsboendet.

Verksamheter

De verksamheter som har förekommit är framförallt knutna till områdets arbetar- och hantverkartradition. Bland annat har här funnits skomakare, galoschreparatör, mekanisk verkstad, cykelverkstad och mjölkbutik. På Klinten har även ett antal mer eller mindre "officiella" institutioner funnits, som fattighus, brandstation, nattmanshus, bödelstuga, DBW's fri- och fattigskola, senare slöjdskola, mm. Idag ägs ett antal av de större

fastigheterna av Gotlands Kommun. Affärsverksamhet förekommer idag endast längs Hästgatan samt på Nygatan och Östra Tullgränd närmast Hästgatan. Området i övrigt är idag ett utpräglat bostadsområde.

Plan- och strukturförslag för ändring av Klinten

År 1877 hade byggnadsinspektör, sedermera stadsingenjören, Fredrik Walgrén lagt fram ett förslag till reglering av stadsområdet. Enligt denna plan skulle innerstaden indelas i rutnät så långt de topografiska förutsättningarna tillät. Öster och söder om muren låg ett strikt rutnätsplan. Klintens gator skulle breddas och Norra Murgatan dras ända ut mot muren. Något hänsynstagande till befintlig bebyggelse var ej aktuellt.

Från år 1900 blev man restriktiv med beviljande av infäste på tomter intill stadsmuren. Efter den 1 januari 1908, då lagen om nyttjanderätt till fast egendom trädde i kraft, upphörde infästebrev att ställas ut. De gamla breven fick behålla sin giltighet fram till 1989. Dåvarande riksantikvarien Hans Hildebrand ville få muren frilagd för att förhindra att folk gjorde åverkan på muren samt i syfte att underlätta underhålls- och inspektionsarbeten. Staden, antikvitets- och vitterhetsakademien med flera löste då in hus i syfte att riva. Mycken värdefull gårdsbebyggelse samt ett par bostadshus gick i denna frilägningsnit till spillo. Efterhand har idéerna om breddade och flyttade gator fått allt mindre gehör.

Plansituationen idag

Klinten berörs av den av ålder bestående planen, med undantag av området norr om Murgränd. Detta område benämndes som "ny stadsdel" ända fram till 1914 då det införlivades i den av ålder bestående planen. Den plan som idag gäller för området norr om Murgränd fastlades 1916. Planen bedöms idag vara otidsenlig. Förhandlingar har förts med Stadsarkitektkontoret om plansituationen på Klinten och frågan kommer att inom snar framtid aktualiseras.

Sammanfattning av Klintens karaktär och bebyggelseutveckling

Den första tydligt urskiljbara bebyggelsefasen är enkelstugorna med stomme av knuttimmer eller skiftesverk, från ca 1700-1850, i deras nu varierade men typiska utvecklingsfaser. Dessa hus som är en mycket välbevarad samlad trähusbebyggelse från denna tid utgör en majoritet på Klinten.

Den andra tydligt urskiljbara fasen är parstugorna byggda ca 1850-1900 som till största delen har sina fasader relativt bevarade. Dessa nya byggnader gavs högre resning, bredare byggnadskroppar och ofta brutna tak

Den tredje tydligt urskiljbara fasen är 1940-50-talets renoveringar och nybyggen. Nästa stora omdaning inleddes efter andra världskriget och pågår ännu idag, men med mindre intensitet än under 1940-50-talen. Under denna period kom en mycket stor del av husen att moderniseras, höjas, byggas till och detta ger en kraftig prägel av 1950-tal på framför allt interiörerna, men även det exteriöra uttrycket. Även under denna epok revs en del av den äldre bebyggelsen och ersattes med nya byggnader. Dessa nybyggen fick traditionella proportioner men ett modernt och friare detalj- och planlösning utförande samt en större byggnadsvolym.

Ett antal nybyggen från 1960-90-talen förekommer, vilka i allmänhet ofta har en byggnadsvolym mot gatan som är större än vad som tidigare förekommit.

Utöver dessa urskiljbara kategorier finns ett fåtal solitärer som t ex slöjdskolan och brandstationen på Klinttorget, som inte har några motsvarigheter i området.

Klinten karaktäriseras av dess bevarade samlade småskaliga trähusbebyggelse främst från 1700- fram till 1800-talets slut. Områdets struktur med planlagda tomter och utlagda raka gator från 1700-talet är välbevarad. Klinten domineras ännu av de små enkelstugorna med stomme av skiftesverk eller knuttimmer från 1700-talet samt tidigt 1800-tal, som under andra hälften av 1800-talet moderniserats och byggts till eller i vissa fall ersatts med nya byggnader. Den stora mängden små fastigheter bebyggda med trähus främst under 1700- och tidigt 1800-tal med tillhörande gatunät från 1700-talet gör Klintens bebyggelse till en unik och välbevarad bebyggelsemiljö, av omistligt värde för Visby innerstad.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2§ KML följande skyddsföreskrifter:

1. De äldre byggnadsdelarna från 1700- och 1800-talet i ovan angivna byggnader får inte rivas, byggas om eller till sin exteriör ändras. Ingrepp i stomme från 1700- och 1800-talen får heller inte göras.
2. Tomtens struktur får inte ändras. Med struktur menas bebyggelsens läge och storlek samt tomtens utsträckning.
3. De tillhörande trädgårds- och gårdsområdena samt fastighetens övriga byggnader skall hållas i sådant skick, så att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas.
4. Byggnaderna ska underhållas och vårdas så att det kulturhistoriska värdet vidmakthålles. Vid underhålls- och reparationsarbeten får endast traditionella material och metoder användas och utförandet skall ske på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Alla framtida arbeten skall ske i samråd med länsstyrelsen.
5. Gatornas sträckning och bredd får inte ändras.
6. Förändring av gatubeläggning, fasta anläggningar i gaturummet samt planteringars utsträckning ska utföras så att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas och i samråd med länsstyrelsen.

KOMMENTARER

Kommentarer till punkt 1: Med exteriör menas takutformning, takmaterial, fönster, dörrar, yttertrappor och fasadmaterial eller övrig exteriör utformning. Med stomme menas bärande delar som takstol, bärande väggar och skorstensstockar.

Kommentarer till punkt 1, 2, 3 och 4: Avsikten med skyddsföreskrifterna är att inga förändringar enligt punkterna 1 och 2 skall ske. Därför är tillbyggnader och förändringar av byggnadernas exteriör, tillhörande plank, portar samt murar synligt från gaturummet är tillståndspliktiga. Även mindre förändringar av markbeläggning, ventilationshuvar och skorstenar, uppsättning av antenner, räcken, skärmtak, altaner, markiser, skyltar, armaturer mm, som syns från gatan, är tillståndspliktiga. Samtliga nybyggnader och tillbyggnader på gården är tillståndspliktiga.

Kommentarer till punkt 6: Med gatubeläggning menas gatsten, kantstenar, trottoarer, gatumålning och parkeringsmarkering. Med andra fasta anläggningar menas lyktstolpar, trafik- och gatunamnskyltar, bänkar, papperskorgar och elskåp. Förändringar av dessa inklusive planteringar är tillståndspliktiga.

För de tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheterna sker inga förändringar i skyddsföreskrifterna.

De fastigheter inom området som ej uppfyller kriterierna för byggnadsminnesförklaring, skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas

För underhåll och restaurering skall kontakt tas med Länsstyrelsen, Livsmiljöenheten/ Kultur. Information och råd ges av Läns museet/Byggnadsvårdsavdelningen.

Åtgärder som kräver bygglov respektive bygganmälan prövas på sedvanligt sätt i kommunens byggnadsnämnd. Stadsarkitektkontoret ger information och råd.

Om det finns skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna enligt 3 kap 14 § i KLM.

EV ÖVERKLAGANDE AV BESLUTET

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten, se bilaga. Beslutet skall enligt 3 kap. 21§ lagen om kulturminnen mm tillämpas utan hinder av att ev talan förs mot beslutet.

BESLUTANDE MM

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Lillemor Arvidsson.

Föredragande har varit stf länsantikvarie Christian Runeby.

Den förberedande handläggningen har utförts av byggnadsantikvarie Joakim Hansson från Länsstyrelsen, byggnadsantikvarier Anna Karlström, Tove Nyhlén, Emma Tibblin, Beatrice Rydén och Peter Olsson från Läns museet på Gotland.

I den slutliga handläggningen har även deltagit länsassessor Lena Johansson.

Lillemor Arvidsson
Landshövding

Christian Runeby
Stf länsantikvarie

Kopia

RAÄ

Byggnadsnämnden

Länsmuseet på Gotland

Kultur- och fritidsnämnden

Kopia av lagakraftvunnet beslut

RAÄ

Lantmäterimyndigheten

Länsmuseet på Gotland

Byggnadsnämnden

Länsantikvarien

Besluten har vunnit laga kraft enligt följande:

Bommen 2, byggnad 1, dnr 432-4000-99, laga kraft 2003-03-03
Bommen 5, byggnad 1, dnr 432-4003-99, laga kraft 2003-02-28
Bommen 7, byggnad 1, dnr 432-4004-99, laga kraft 2003-05-27
Bägaren 1, byggnad 1, dnr 432-3986-99, laga kraft 2003-03-04
Bägaren 2, byggnad 1, dnr 432-3987-99, laga kraft 2003-05-12
Bägaren 3, byggnad 1, dnr 432-3988-99, laga kraft 2003-03-03
Bägaren 4, byggnad 1, dnr 432-3989-99, laga kraft 2003-03-03
Bägaren 6, byggnad 1, dnr 432-3990-99, laga kraft 2003-03-14
Bägaren 11, byggnad 1, dnr 432-3991-99, laga kraft 2003-04-15
Gluggen 1, byggnad 1, dnr 432-4005-99, laga kraft 2003-03-03
Gluggen 2, byggnad 1, dnr 432-4006-99, laga kraft 2003-03-12
Höjden 1, byggnad 1, dnr 432-4007-99, laga kraft 2003-03-03
Höjden 2, byggnad 1, dnr 432-4008-99, laga kraft 2003-04-04
Klinten 9, byggnad 1, dnr 432-4012-99, laga kraft 2003-03-20
Klinten 16, byggnad 1, dnr 432-4016-99, laga kraft 2003-03-10
Kruset 3, byggnad 1, dnr 432-4017-99, laga kraft 2003-03-21
Kruset 4, byggnad 1, dnr 432-4018-99, laga kraft 2003-03-06
Kruset 6, byggnad 1, dnr 432-4020-99, laga kraft 2003-03-11
Kruset 8, byggnad 1, 2, dnr 432-4021-99, laga kraft 2003-04-11
Kruset 11, byggnad 1, dnr 432-4023-99, laga kraft 2003-04-10
Låset 4, byggnad 1, dnr 432-4026-99, laga kraft 2003-03-10
Låset 5, byggnad 1, dnr 432-4027-99, laga kraft 2003-02-28
Låset 7, byggnad 1, dnr 432-4029-99, laga kraft 2003-03-10
Låset 10, byggnad 1, dnr 432-4031-99, laga kraft 2003-02-28
Låset 11, byggnad 1, dnr 432-4032-99, laga kraft 2003-03-03
Låset 13, byggnad 1, dnr 432-4034-99, laga kraft 2003-03-03
Låset 14, byggnad 2, dnr 432-4035-99, laga kraft 2003-03-04
Låset 15, byggnad 1, dnr 432-4036-99, laga kraft 2003-02-28
S:ta Maria 4, byggnad 1, dnr 432-4120-99, laga kraft 2003-03-05
S:ta Maria 29, byggnad 1, dnr 432-4122-99, laga kraft 2003-02-10
S:ta Maria 30, byggnad 1, dnr 432-4123-99, laga kraft 2003-02-28
Muren 3, byggnad 1, dnr 432-4038-99, laga kraft 2003-03-03
Muren 4, byggnad 1, dnr 432-4042-99, laga kraft 2003-03-04
Muren 5, byggnad 1, dnr 432-4043-99, laga kraft 2003-03-12
Muren 7, byggnad 1, dnr 432-4044-99, laga kraft 2003-04-15
Muren 12, byggnad 1, dnr 432-4046-99, laga kraft 2003-03-03
Muren 15, byggnad 1, dnr 432-4047-99, laga kraft 2003-03-10
Mynthuset 2, byggnad 1, dnr 432-4134-99, laga kraft 2003-03-25
Norrbacke 7, byggnad 1, dnr 432-4049-99, laga kraft 2003-03-03
Norrbacke 8, byggnad 1, dnr 432-4050-99, laga kraft 2003-03-03
Norrbacke 9, byggnad 1, dnr 432-4051-99, laga kraft 2003-05-02
Norrbacke 10, byggnad 1, dnr 432-4052-99, laga kraft 2003-06-18
Porten 1, byggnad 1, dnr 432-4054-99, laga kraft 2003-03-03
Porten 5, byggnad 1, 2, dnr 432-4056-99, laga kraft 2003-04-22
Porten 12, byggnad 1, dnr 432-4058-99, laga kraft 2003-02-28
Remmaren 5, byggnad 1, dnr 432-4064-99, laga kraft 2003-03-03
Remmaren 8, byggnad 1, dnr 432-4067-99, laga kraft 2003-02-28
Remmaren 9, byggnad 1, dnr 432-4068-99, laga kraft 2003-03-03

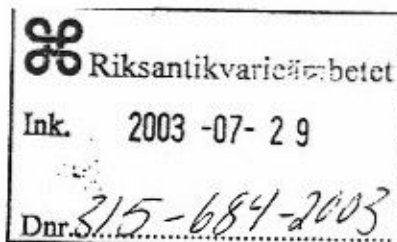
Remmaren 13, byggnad 1, dnr 432-4069-99, laga kraft 2003-03-03
Remmaren 14, byggnad 1, 2, dnr 432-4070-99, laga kraft 2003-04-28
Remmaren 16, byggnad 1, dnr 432-4072-99, laga kraft 2003-02-28
Remmaren 17, byggnad 1, dnr 432-4073-99, laga kraft 2003-03-25
Slöjdskolan 2, byggnad 1, dnr 432-4135-99, laga kraft 2003-03-04
Tornet 2, byggnad 1, dnr 432-4077-99, laga kraft 2003-03-04
Tornet 5, byggnad 1, dnr 432-4079-99, laga kraft 2003-02-28
Tornet 6, byggnad 1, dnr 432-4081-99, laga kraft 2003-03-03
Tornet 9, byggnad 1, dnr 432-4083-99, laga kraft 2003-03-13
Tornet 10, byggnad 1, dnr 432-4084-99, laga kraft 2003-02-28
Tornet 11, byggnad 1, dnr 432-4085-99, laga kraft 2003-02-28
Tornet 13, byggnad 1, dnr 432-4087-99, laga kraft 2003-04-07
Tornet 14, byggnad 2, dnr 432-4088-99, laga kraft 2003-03-03
Vinkeln 10, byggnad 1, dnr 432-4092-99, laga kraft 2003-03-03
Vinkeln 12, byggnad 1, dnr 432-4093-99, laga kraft 2003-04-15
Vinkeln 13, byggnad 1, dnr 432-4094-99, laga kraft 2003-03-18
Vinkeln 14, byggnad 1, dnr 432-4095-99, laga kraft 2003-02-28
Östermur 5, byggnad 1, dnr 432-4099-99, laga kraft 2003-03-05
Östermur 6, byggnad 1, dnr 432-4100-99, laga kraft 2003-03-04
Östermur 7, byggnad 1, dnr 432-4101-99, laga kraft 2003-03-03
Östermur 11, byggnad 1, 2, dnr 432-4102-99, laga kraft 2003-03-17
Östermur 12, byggnad 1, 3, dnr 432-4103-99, laga kraft 2003-03-27
Östermur 13, byggnad 1, dnr 432-4104-99, laga kraft 2003-03-03
Östermur 14, byggnad 1, 2, dnr 432-4105-99, laga kraft 2003-03-03
Östermur 16, byggnad 1, dnr 432-4107-99, laga kraft 2003-03-03
Östermur 18, byggnad 1, dnr 432-4452-99, laga kraft 2003-03-04
Östermur 22, byggnad 1, dnr 432-4108-99, laga kraft 2003-03-05
Östermur 28, byggnad 1, dnr 432-4110-99, laga kraft 2003-04-22
Östermur 29, byggnad 1, 2, dnr 432-4111-99, laga kraft 2003-03-03

Innerstaden 1:2 (de delar som markerats på kartan), dnr 432-4132-99, laga kraft 2003-03-04
Innerstaden 1:20, 432-4133-99, laga kraft 2003-03-04
Muren 6, dnr 432-4126-99, laga kraft 2003-03-04
Vinkeln 36, dnr 432-4127-99, laga kraft 2003-03-04
Östermur 23, dnr 432-4130-99, laga kraft 2003-03-04
Östermur 25, dnr 432-4131-99, laga kraft 2003-03-04

VISBY
GO

H 006 (bostads beb.)
A 002 (bostadslm)

Tillägg till byggnadsminnesförklaring (BM) av fastigheten Bommen 3 till byggnadsminnesområdet på Klinten i Visby, Gotlands kommun

Visby innerstads stadsplanstruktur och bebyggelse utgör ett unikt exempel på hur två ekonomiska expansionsperioder, hansatiden och 1700-talets andra hälft, avspeglas i en välbevarad stadskärna. Den sammansatta bebyggelsemiljön, speglade gångna tiders byggnadsskick, gör innerstaden till ett synnerligen märkligt bebyggelseområde.

Klinten är ett av de områden i innerstaden som exploaterades under 1700-talet. Bebyggelsestrukturen är präglad av 1700-talets bebyggelseexploatering med gator, kvarter och tomtindelning. Bebyggelsen representerar en småskalig enkel bostadsmiljö från 1700- och 1800-talen för Visbys dåvarande lägre sociala skikt. Området är ett av få i landet som har en samlad bevarad trähusbebyggelse från denna tidsperiod, i en befintlig stadsplan.

Byggnadsminnesförklaringen omfattar Klintens samlade trähusbebyggelse från 1700-talet fram till 1800-talets mitt, de institutionsbyggnader som har präglats av och präglat denna miljö samt gatemark, parkmark och torg. Varje enskild byggnad i sig är inte byggnadsminnesvärd, men ingår i ett synnerligen märkligt bebyggelseområde, där även övriga byggnader i området som inte berörs av byggnadsminnesförklaringen, bidrar till den bevaransvärda helhetskaraktären.

Bebyggelseområdet inkluderar:

- Fastigheter samt gatemark, parkmark och torg som i beslutet nedan är aktuella för byggnadsminnesförklaring.
- Tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheter.
- Fastigheter som ej är aktuella för byggnadsminnesförklaring.
- Fastigheter vars ägare inte godtagit byggnadsminnesförklaringen eller som ej svarat på länsstyrelsens initiativ. Byggnaderna är av byggnadsminnesklass.

2003-08-13 beslöt Mp
Knut Hill Ure BM-reg. A A / y
[Signature]

bmbommen3

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1§ av lagen om kulturminnen m.m. (1988:950) KML bebyggelsen på fastigheten Gotland Visby Bommen 3 för byggnadsminne (BM) i anslutning till de redan byggnadsminnesförklarade fastigheterna på Klinten.

Byggnadsminnesförklaringen omfattar nedan angivna fastigheter, varav den nu aktuella utmärkts med fet stil. Skyddsföreskrifterna gäller fastighetens nedan angivna byggnad(er), vilka innehåller delar från 1700- och 1800-talen. Skyddsföreskrifterna berör även fastigheternas struktur, det vill säga tomtens utformning och den övriga bebyggelsens läge och storlek samt gatumark, parkmark och torg.

Fastigheter som ingår i byggnadsminnesförklaringen (samtliga fastighetsägare har godkänt skriftligen byggnadsminnesförklaringen. Samtliga erinringar är av den karaktär att de kan accepteras inom ramen för beslutet):

Bommen 2, byggnad 1
Bommen 3, byggnad 1
Bommen 5, byggnad 1
Bommen 7, byggnad 1
Bägaren 1, byggnad 1
Bägaren 2, byggnad 1
Bägaren 3, byggnad 1
Bägaren 4, byggnad 1
Bägaren 6, byggnad 1
Bägaren 11, byggnad 1
Gluggen 1, byggnad 1
Gluggen 2, byggnad 1
Höjden 1, byggnad 1
Höjden 2, byggnad 1
Klinten 9, byggnad 1
Klinten 16, byggnad 1
Kruset 3, byggnad 1
Kruset 4, byggnad 1
Kruset 6, byggnad 1
Kruset 8, byggnad 1, 2
Kruset 11, byggnad 1
Låset 4, byggnad 1
Låset 5, byggnad 1
Låset 7, byggnad 1
Låset 10, byggnad 1
Låset 11, byggnad 1
Låset 13, byggnad 1
Låset 14, byggnad 2
Låset 15, byggnad 1
S:ta Maria 4, byggnad 1
S:ta Maria 29, byggnad 1
S:ta Maria 30, byggnad 1

Muren 3, byggnad 1
Muren 4, byggnad 1
Muren 5, byggnad 1
Muren 7, byggnad 1
Muren 12, byggnad 1
Muren 15, byggnad 1
Mynthuset 2, byggnad 1
Norrbacke 7, byggnad 1
Norrbacke 8, byggnad 1
Norrbacke 9, byggnad 1
Norrbacke 10, byggnad 1
Porten 1, byggnad 1
Porten 5, byggnad 1, 2
Porten 12, byggnad 1
Remmaren 5, byggnad 1
Remmaren 8, byggnad 1
Remmaren 9, byggnad 1
Remmaren 13, byggnad 1
Remmaren 14, byggnad 1, 2
Remmaren 16, byggnad 1
Remmaren 17, byggnad 1
Slöjdskolan 2, byggnad 1
Tornet 2, byggnad 1
Tornet 5, byggnad 1
Tornet 6, byggnad 1
Tornet 9, byggnad 1
Tornet 10, byggnad 1
Tornet 11, byggnad 1
Tornet 13, byggnad 1
Tornet 14, byggnad 2
Vinkeln 10, byggnad 1
Vinkeln 12, byggnad 1
Vinkeln 13, byggnad 1
Vinkeln 14, byggnad 1
Östermur 5, byggnad 1
Östermur 6, byggnad 1
Östermur 7, byggnad 1
Östermur 11, byggnad 1, 2
Östermur 12, byggnad 1, 3
Östermur 13, byggnad 1
Östermur 14, byggnad 1, 2
Östermur 16, byggnad 1
Östermur 18, byggnad 1
Östermur 22, byggnad 1
Östermur 28, byggnad 1
Östermur 29, byggnad 1, 2

Dessutom ingår i beslutet gatumarken inkluderar samtliga gator och gränder inom bebyggelseområdet. Parkmarken utgörs av Rackarplatsen och Kyrkberget. Torg som berörs av byggnadsminnesförklaringen är Klinttorget. Detta berör följande fastigheter:

Innerstaden 1:2 (de delar som markerats på kartan)
Innerstaden 1:20
Muren 6
Vinkeln 36
Östermur 23
Östermur 25

Följande fastigheter är av byggnadsminnesklass, men fastighetsägaren har inte undertecknat framställningen om byggnadsminne. Dessa fastigheter kan genom kompletterande beslut upptagas i förteckningen över byggnadsminnesförklaringar på Klinten om ägaren accepterar byggnadsminnesförklaringen:

Kruset 12, byggnad 1
Låset 6, byggnad 1
Låset 9, byggnad 1
Låset 12, byggnad 1
S:ta Maria 2, byggnad 1
S:ta Maria 5, byggnad 1
Norrbacke 6, byggnad 1
Norrbacke 11, byggnad 2, 3
Porten 9, byggnad 1
Remmaren 1, byggnad 1
Remmaren 2, byggnad 1
Remmaren 4, byggnad 1, 2
Remmaren 6, byggnad 1
Remmaren 18, byggnad 1
Remmaren 22, byggnad 1
Tornet 7, byggnad 1
Vinkeln 5, byggnad 1
Vinkeln 7, byggnad 1
Östermur 2, byggnad 1
Östermur 20, byggnad 1, 3
Östermur 24, byggnad 1

Följande fastigheter är av byggnadsminnesklass, men fastighetsägaren har skriftligen eller muntligen låtit meddela att man inte godkänner byggnadsminnesförklaringen eller uppställt orimliga villkor som inte kan accepteras enligt beslutet:

Bommen 1, ärende 432-3995-99
Höjden 3, ärende 432-4009-99
Klinten 7, ärende 432-4011-99
Klinten 10, ärende 432-4013-99
Klinten 11, ärende 432-4014-99
Klinten 13, ärende 432-4015-99
Kruset 5, ärende 432-4019-99
Kruset 9, ärende 432-4022-99
Kruset 15, ärende 432-4025-99
Muren 2, ärende 432-4037-99

Muren 8, ärende 432-4045-99
Porten 4, ärende 432-4055-99
Remmaren 7, ärende 432-4066-99
Östermur 4, ärende 432-4098-99
Tornet 12, ärende 432-4086-99
Östermur 15, ärende 432-4106-99
S:t:a Maria 33, 432-4124-99

Tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheter (Fastigheterna omfattas ej av detta beslut, men det är viktigt att byggnadsminnesfrågorna erhåller ett helhetsgrepp i behandlingen av Klinten):

Klinten 8
Klinten 12
Muren 13
Muren 14
Porten 3
Porten 6
Remmaren 10
Remmaren 11
Remmaren 12
Remmaren 15
Remmaren 20
Remmaren 21
Tornet 8
Östermur 3
Östermur 17
Östermur 26

Fastigheter som inte omfattas av byggnadsminnesförklaringen

Följande fastigheter inom området uppfyller ej kriterierna för byggnadsminnesförklaring, men ingår i ett bebyggelseområde av stort kulturhistoriskt värde och skall därför hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas:

Bommen 4
Bommen 6
Bägaren 5
Bägaren 9
Bägaren 10
Höjden 4
Klinten 3
Kruset 2
Kruset 7
Kruset 10
Krusaet 13
Kruset 14
Låset 8
S:t:a Maria 3
S:t:a Maria 34

Muren 1
Muren 6
Muren 16
Mynthuset 1
Norrbacke 1
Klinten 4
Klinten 14
Klinten 15
S:ta Maria 6
S:ta Maria 31
S:ta Maria 32
Norrbacke 2
Norrbacke 3
Porten 2
Porten 10
Porten 11
Remmaren 19
Remmaren 23
Udden 1
Udden 2
Vinkeln 4
Vinkeln 8
Vinkeln 9
Vinkeln 35
Östermur 1
Östermur 8
Östermur 9
Östermur 10
Östermur 18

Enligt 3 kap. 21 § samma lag gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

OMRÅDESBESKRIVNING

Klinten utgör ett geografiskt avgränsat område som med den höga klintkanten genomskär stadens östra del i NO-SV riktning och delar in den i en högre och en lägre del. Benämningen Klinten är vedertaget för den norra delen av området som i norr begränsas av Rackarbacken vid Norderport, i söder av Hästgatan innanför Österport, i öster av Östermur och i väster av klintkanten. Klinten omfattar delområdena Norderklint, Kyrkberget och Österklint. Det utgör ett i det närmaste homogent bebyggelseområde präglat av exploateringen under expansionen på 1700-talet.

BEBYGGELSEUTVECKLING

Medeltid - 1700-tal

Under medeltid och fram till 1700-talets början utgjorde större delen av Klinten åker- och betesmark med undantag av den norra delen som utgjorde hällmark. I de medeltida staderna var det en vanligt förekommande att innanför stadsmurarna ha områden med

obebyggd åkermark. Fram till expansionen på 1700-talet var åkermarken uppdelad enligt nedan:

I söder, omfattande nuvarande kvarteret Vinkeln, Kruset, delar av Bägaren samt delar av S:ta Maria, låg *Madame Kinlocks* åker uppkallad efter rådmansänkan Catharina Kinlock. Öster om denna låg *Borgmästare Langes åker* omfattande Östertull, Tornet samt delar av Östermur. Norr om Langes åker låg *Biskopså kern* vilken utgjorde delar av nuvarande kvarteren Remmaren, Östermur, Låset samt delar av Norra Murgatan. Som en smal kil väster om denna låg *Klockareå kern* omfattande Remmarens västra del, de östra delarna av Bägaren samt S:ta Maria.

Biskopså kern och Klockareå kern tillhörde sannolikt ursprungligen det tyska handelsfaktoriet kring Vår Frus Kyrka (nu S:ta Maria). Den norra delen av Klinten benämns också i en medeltida handling för "Het lewen Frauen Klinte", Vår Kära Frus Klint, tillhörande det tyska handelsfaktoriet.

Fram till 1700-talet var det inget större exploateringsstryck på Klinten på grund av dess svårtillgängliga perifera läge, behovet av åker- och betesmark inom staden och den dåliga tillgången på vatten. Läget uppe på klintkanten gjorde området utsatt för kraftiga vindar. Klinten hyste dessutom långt in på 1800-talet ett antal icke attraktiva verksamheter som spöstocken, bödelsstugan och nattmanshuset.

Om och i så fall hur Klinten var bebyggd under medeltid vet vi inte idag men medeltida fynd har framkommit vid arkeologiska utgrävningar vilket tyder på en viss bebyggelse. Området närmast Hästgatan har Klintens äldsta bebyggelsehistoria på grund av läget intill den medeltida infartsvägen via Österport till stadskärnan. Redan under 1400-talet omtalades att det bland inhägnade åkrar fanns ett antal stenlador och stall men det finns inga närmare uppgifter om var dessa låg eller om deras ålder. På Braun & Hogenbergs stadsvy över Visby från 1598 finns ett antal byggnader eller ruiner inritade uppe på Klinten. Det är dock osäkert att dra några slutsatser utifrån denna. Ovanför Kyrktrappan och Finntrappan bildades tidigt ett stråk ned mot Nygatan och Östra Tullgränd samt norrut mot Rackarplatsens södra avslutning. Detta stråk bebyggdes uppskattningsvis under 1600-talet. Det första mer exakta dokumentet över bebyggelsen på Klinten är Matthias Schilders karta från 1697. På denna syns en väderkvarn på kyrkberget, hus och tomter belägna söder om Kyrktrappan samt längs Trappgatan fram till Klintgränd, vars norra sida var bebyggd. Kvarteret Tornet, Östertull samt de sydligaste tomterna i kvarteret Östermur var också delvis bebyggda. Sedan 1600-talet utgjorde större delen av Klinten stadsjord vilket innebar att marken övergått till staden, möjligen vid reformationen. Stadsjordstomterna uppläts med så kallad infästerätt, en form av tomträtt. Den äldsta bebyggelsen var belägen på frijordstomter. Fortfarande under 1700-talets slut utgjorde 17 av Klintens dåvarande 181 tomter frijord.

1700-tal

Klinten hade redan innan planläggning och exploatering av området, enligt dokument från slutet av 1600- och början av 1700-talet, en spridd enkel trähusbebyggelse. Denna tidiga bebyggelse anpassades efter åkergränser och intilliggande bebyggelse för att kunna nyttja befintliga tillfartsstigar. Troligtvis ligger dessa stigar delvis till grund för dagens gatunät.

Den tidiga bebyggelsen utgjordes av enkelstugor med stomme av skiftesverk samt knuttimmer. Båda dessa typer har ursprung tillbaka till vikingatid. Bebyggelsen tycks

främst ha varit koncentrerad kring Kyrkberget. Den ansågs vara ett problem, medförande att kyrkorådet år 1737 försökte att lägga ett byggnadsförbud på området. Detta genomfördes dock ej. Först 1782 genomdrevs byggnadsförbud på Kyrkberget på grund av oro för att eventuell brand skulle sprida sig från trähusen till domkyrkan. Troligtvis revs bebyggelsen på Kyrkberget kort därefter. Detta är en förklaring till att Kyrkberget så när som på Slöjdskolan lämnats obebyggt

Tomtreglering och planläggning av kvarter

Efter freden i Nordiska kriget (1700-1721) blomstrade Visby snabbt upp. Befolkningen ökade raskt och i samband med det uppstod ett kraftigt underskott av bostäder. Behovet av att exploatera mark blev därför skriande. Tidigare obebyggda områden samt åkermark i staden togs i anspråk för planläggning av tomter, däribland Klinten. Under den stora exploateringsfasen på Klinten bebyggdes i stort sett hela området. Detta ledde till genomförandet av tomtregleringar. Tomt- och kvartersindelningen av området inleddes 1760 och fortsatte genom 1700-talets andra hälft. Tomterna erhöll i regel en rektangulär form. De kunde variera i storlek från 60 kvm till 300 kvm, med variation uppåt och nedåt. De flesta tomterna har idag en yta på ca 250 kvm. De senast utlagda tomterna på norra delen av Klinten är i genomsnitt något större.

Kvarteren Bommen, Udden och Gluggen reglerades 1760 men var till stora delar redan bebyggda. Kvarteret Porten fick sin tomtindelning 1761 men var redan då till större delen bebyggt. Kvarteren Bägaren och Kruset reglerades 1778, kvarteret Vinkeln söder om Klintgränd tycks ha reglerats från 1778 och framåt. Kvarteret Remmaren och Östermur reglerades 1782 (tomterna intill Klinttorget något senare) efter att mark avstyckats från dåvarande Biskopså kern. Kvarteren Norrbacke och Klinten synes ha haft sina första stora byggnadsfaser på 1760-talet, men de nordligaste delarna av kvarteret Klinten, Norrbacke samt Höjden exploaterades inte förrän i slutet av 1800-talet.

Byggnadstyper

Under 1700- och 1800-talet har skiftesverkstekniken dominerat byggandet på Klinten, men flera knuttimmerkonstruktioner förekommer också. De flesta av de bevarade 1700-talshusen uppfördes ursprungligen dock i skiftesverk, belägna med långsidan i gatulinjen. Boningshusen var enkelstugor och hade i allmänhet ingången i husets mittaxel, som via ett inbyggt vindfång, ledde till husets stora rum. Förstugan har då ombildats till ett litet rum med fönster. Byggnaderna kunde ibland ha centraleldstad men i allmänhet lades eldstaden i husets bakkant och bakugnen byggdes ut likt en puckel på husets baksida. Fasaderna hade generellt synligt bulverk och husen hade enligt husklassifikationen från 1785 vanligtvis faltak. Ett fåtal av byggnaderna hade dock tegeltak vilket var mer påkostat.

Några av de äldsta kvarvarande husen tycks dock utgöra undantag, belägna med gavlarna mot gatan och eller indragna på tomterna från gatulivet. Möjligen är denna placering en följd av gatornas senare sträckningar. Dessa hus är inte sällan "götiska enkelstugor" med sidoplacerad dörr. Husen innehåller en storstuga i husets ena ände samt en farstu och ett kök innanför husets andra gavel. Vissa av dessa hus har sannolikt ursprungligen varit så kallade gavelfarstuhus med ingång till den smala farstun på gaveln och med ytterligare ett rum med en eldstad för matlagning. Anmärkningsvärt är att dessa undantag påfallande ofta är knuttimrade och ett fåtal även byggda i kalksten.

I de små enkelstugorna bodde enligt husklassifikationen från 1785 samt andra dokument som syneprotokoll ofta ett flertal familjer. På de små tomterna fanns ibland även stall och uthus. Tomterna hade också enligt Schilders förteckning från 1697 och enligt 1785 års husklassifikation vanligen en egen kålgård med odlingar av grönsaker för husbehov.

1800-tal

Kring 1785 började en regression i befolkningstätheten som varade fram till ca 1860. Med återigen ökat befolkningstryck och utnyttjande av tomterna kring 1800-talets mitt skedde en förändring av de dittills oförändrade enkelstugorna. Byggnaderna kom under 1800-talet, sannolikt huvudsakligen efter 1860, att "breddas" mot gårdssidan. Ena halvan av huset byggdes ofta till med ett rum under pulpettak. Med tiden flyttades köken ut i bakbygget och mellanväggen mellan det lilla rummet och det tidigare köket togs bort. Flera av husen har breddats i hela sin längd. Det nya utrymmet, som ofta hade plank- eller trodervägg, användes ursprungligen ofta som vedbod, men har senare inretts till boningsrum. De enkelstugor som hade tillräckligt med utrymme vid sidan innan granntomten tog vid byggdes ofta till med ett rum i sidled och kom då att likna en parstuga. Många hus kläddes med panel, åtminstone på någon sida, andra reveterades. Faltaken började kläddas med tjärpapp i listtäckning och senare, där resurser fanns, lades även taktegel och/eller plåttak. Vindarna var ursprungligen oinredda och relativt otillgängliga. Det var dock redan under 1800-talet vanligt att man nyttjade vinden som sommarrum med mycket spartansk inredning. Inredandet av vindarna medförde att många sadeltak ersattes av mansardtak, det vill säga brutna tak, ibland med takkupor och frontespiser.

Flera av tomterna avstyckades, en del äldre stugor revs och ersattes med nya hus. De nya hus som byggdes ersatte i allmänhet något tidigare rivet hus. Runt 1850 byggdes ett par hus med lite högre resning än tidigare. De fick en högre sockel och vid uppförandet ett mansardtak men planlösningen var fortfarande av enkelstugetyp.

Det ännu icke planlagda området längst i norr, det vill säga delar av Norrbacke och Höjden, utlades under andra hälften av 1800-talet i tomter och bebyggdes. Dessa hus byggdes i allmänhet fortfarande i skiftesverk men en del uppfördes även med stomme av tegel eller kalksten. Husen som uppfördes under 1800-talets andra hälft skiljer sig från de tidigare och var ofta parstugor, i allmänhet med fyra lägenheter i varje hus, två på varje våning. I samband med denna förtättningsfas blev Klinten "fullbyggt" och erhöll den täthetskaraktär i gaturummet som området ännu idag besitter.

1900-tal

De förtätningar som gjorts under 1900-talet har främst varit inriktade på tillbyggnader, bakbyggen, garage och gårdshus.

Runt sekelskiftet 1900 kompletterades byggnaderna med frontespiser och takkupor mot gatan och eventuellt större trapphus på gårdssidan. Husen från denna tid har en större byggnadsvolym än 1700-talshusen och är i de flesta fall klart urskiljbara.

Under 1900-talet har vindarna givits en modern bostadsinredning. Ofta har då också takfallet på gårdssidan dragits ut över bakbygget och takkupor har tagits upp för att få vinden rymligare. På många håll har fönstren blivit förstorade. Det är också vanligt att bostadshuset har byggts ihop med ett gårdshus för utvidgande av bostadsytan.

Åren 1924-1925 fördjupades avloppsledningarna på Klinten. Samtidigt lades kommunal vattenledning ut. De flesta hus installerade inom en tioårsperiod VA på sina fastigheter och då företrädesvis i form av en vattenutkastare på gården.

Bebyggelsen på Klinten har genomgått många om- och nybyggnader under efterkrigstiden, framförallt under perioden 1945-1960. Under denna period har endast ett fåtal nya hus uppförts. De är för området stora flerfamiljshus med fri planlösning, präglade av den för respektive decennium rådande arkitekturstilen. Större delen av de äldre husen har förhöjts och moderniserats med större fönster, vindsinredning, altaner, kök och badrum. En stor del av byggnaderna genomgick renoveringar och ombyggnader mellan 1940-70-talet. Under 1970-90-talen fortgick renoveringar av interiörerna men man var något mer traditionsbunden vad gäller fasadernas utformning mot gatan, bland annat genom att montera spröjsade fönster. Mot gården gjordes dock ett flertal moderna tillbyggnader. Under 1990-talet har dock en ny antikvarisk syn så smått börjat få genomslag. Denna innebär att man sparar originalmaterialet och reparerar eller gör nya handtillverkade kopior.

Gårdsbebyggelsens utveckling

Gårdarna har periodvis haft ett högt exploateringsstryck. Vissa tomter har varit helt kringbyggda med bodar, stall, svinhus, avträden, verkstäder och ibland ytterligare bostadshus. Ringmurens valv har av de som haft tillgång till dem byggts in i både bostadshus, verkstäder och uthus. Gårdsbebyggelsen torde ha varit som mest omfattande under andra hälften av 1800-talet. Husen bestod av enkla trähus med stomme och fasad av stående plank och med pappklätt pulpettak.

Under 1900-talet har det skett en successiv utveckling som resulterat i att stall, svinhus, avträden och vedbodas blivit överflödiga och förfallit eller rivits. Däremot blev tvättstugan populär. Runt sekelskiftet 1900 och fram till ca 1950 kompletterades många gårdar med en tvättstuga i silikattegel. Den har då ofta ersatt några äldre rivna träskjul. Så småningom blev även tvättstugan med sin vedeldade tvättbalja gammalmodig och överflödig. Dessa byggnader har då ofta kommit att inredas till gästrum, sommarrum eller att nyttjas som trädgårdsförråd. Under 1960-90-talen har tvättstugorna och förråden ofta kommit att inredas och förbindas, genom ett nytt bakbygge, med gathusen. Bostädernas expansionsbehov har under denna tid kommit att riktas just mot bakgårdarna och ett flertal till volymen mycket stora och avvikande bakbyggen till gathusen har byggts. Ett dominerande nytt tillägg i gårdsmiljön är gårdshusen för boende samt garagebyggnader från 1960-talet och framåt.

Gator och öppna platser

De tidigaste gatorna på Klinten anpassades (enligt Schilders karta 1697) efter de då i området befintliga åkrarna. En stig gick då ungefärligen från tornet Smörasken (Rackarplatsens södra avslutning) och söderut mot nuvarande Kyrktrappan, längs Nygatan förbi nuvarande fastigheter S:ta Maria 32 och 33, böjde av innan Finngränd och anslöt Trappgatan, Klintgränd, Nygatan där den vid Klinttorget delade sig och även följde Östra Tullgränd. Borgmästare Langes åker var vid den här tiden tätt omgiven av bebyggelse. Sannolikt anpassades senare nybyggen efter åkergränser och intilliggande bebyggelse för att kunna nyttja tillfartsstigar. Dessa stigar ligger delvis till grund för gatunätet, vilket i och med tomt- och kvartersindelningen på 1700-talets andra hälft började växa fram, från söder till norr. I mitten av 1800-talet kom gatusystemet att se ut ungefär som idag.

Gatorna på Klinten är Nygatan, Norra Murgatan och Trappgatan och dessa ligger långsträckta i nord-sydlig riktning. Gränderna, i öst-västlig riktning, utgörs idag av Norderklintgränd, Brunnsportsgatan, Lancastergränd, Korsgränd, Uddens gränd, Murgränd, Övre Finngränd, Klintgränd, Östra Tullgränd och Torngränd. Brunnsportsgatan benämndes Pilgränd på kartan från 1851 och Brunnsgränd på den från 1936. Brunnsportsgatan har aldrig funnits som egentlig gata/gränd. Idag utgör den endast gränsen mellan kvarteren Norrbacke och Porten.

I samband med att en styrelse tillsattes för att ombesörja gatuunderhållet i staden, 1865, stensattes vissa av Klintens gator med kullersten. Övriga gator belades med grus och grusades kontinuerligt fram till 1950-talet, då man började använda den tjärindränkta makadamen. Taxistationen på Nygatan, som fanns där från 1930-talet, medförde ökad trafik och mycket damm. Dammproblemet löstes alltså med tjärnakadamisering eller asfaltering. Asfalteringen av gatorna väckte dock motstånd och detta gav så småningom resultat. 1977 slog man fast en flerårsplan, i vilken målet är att stenbelägga (med tuktad sten) samtliga gator i innerstaden.

Stadsdelens enda torg, Klinttorget, fick sitt nuvarande namn 1912. Dessförinnan kallades platsen Nya Torget eller Nytorget. I slutet av 1700-talet flyttades schavott och spöpåle hit från Stora Torget, torget omnämndes då som Spötorget. När denna verksamhet flyttade, i mitten av 1800-talet, nyttjade man platsen för torghandel. På torget fanns under 1800-talets andra hälft också en brunn med pump. På dess plats, i torgets sydöstra hörn, byggdes brandstationen i början av 1900-talet. På klinten ovanför domkyrkan ligger Kyrkberget. Fram till mitten av 1700-talet låg på den öppna platsen en väderkvarn och sannolikt också några små trähus. För att minska den brandfara domkyrkan ansågs vara utsatt för (med tanke på den stora branden 1744, som delvis drabbade kyrkan) avröjdes tidigare bebyggelse och man lät bli att bebygga området på nytt. Den enda bebyggelsen på platsen är idag det före detta skolhuset, kvarteret Slöjdskolan. Rackarplatsen ovanför rackarbacken i norr, har inte varit bebyggd, förutom under delar av 1800-talet (fram till 1861) då nattmannen hade sitt enkla trähus där.

Klintenborna

Invånarna på Klinten hade en blygsam samhällsställning. Den största yrkeskategorin var under 1700-talet sjömän, därefter timmermän och murare. En annan stor kategori var artillerihantlangarna från "Kongl. Maj:ts Artillerie Regemente och Bataillon på Gottland" som blivit färdigorganiserat 1742 men utan att ha någon kasern. I slutet av 1700-talet utgjorde sjömännen fortfarande den största kategorin medan timmermän och murare alltmer hade ersatts av stadsvakter och ringningskarlar. Under 1800-talet var kvinnoöverskottet stort och en påfallande stor mängd änkor till sjömän, arbetare och ringare stod som ägare till husen. Det fanns även många jungfrur bland ägarna. Andra kategorier var hantverkare som skraddare, snickare, kakelugnsmakare, kardmakare, skomakare mm. Under 1900-talet, framförallt efter kriget, har nyttjandet av husen ändrats och en stor del används för fritidsboendet.

Verksamheter

De verksamheter som har förekommit är framförallt knutna till områdets arbetar- och hantverkartradition. Bland annat har här funnits skomakare, galoschreparatör, mekanisk verkstad, cykelverkstad och mjölkbutik. På Klinten har även ett antal mer eller mindre "officiella" institutioner funnits, som fattighus, brandstation, nattmanshus, bödelstuga, DBW's fri- och fattigskola, senare slöjdskola, mm. Idag ägs ett antal av de större

fastigheterna av Gotlands Kommun. Affärsverksamhet förekommer idag endast längs Hästgatan samt på Nygatan och Östra Tullgränd närmast Hästgatan. Området i övrigt är idag ett utpräglad bostadsområde.

Plan- och strukturförslag för ändring av Klinten

År 1877 hade byggnadsinspektör, sedermera stadsingenjören, Fredrik Walgrén lagt fram ett förslag till reglering av stadsområdet. Enligt denna plan skulle innerstaden indelas i rutnät så långt de topografiska förutsättningarna tillät. Öster och söder om muren låg ett strikt rutnätplan. Klintens gator skulle breddas och Norra Murgatan dras ända ut mot muren. Något hänsynstagande till befintlig bebyggelse var ej aktuellt.

Från år 1900 blev man restriktiv med beviljande av infäste på tomter intill stadsmuren. Efter den 1 januari 1908, då lagen om nyttjanderätt till fast-egendom trädde i kraft, upphörde infästebrev att ställas ut. De gamla breven fick behålla sin giltighet fram till 1989. Dåvarande riksantikvarien Hans Hildebrand ville få muren frilagd för att förhindra att folk gjorde åverkan på muren samt i syfte att underlätta underhålls- och inspektionsarbeten. Staden, antikvitets- och vitterhetsakademien med flera löste då in hus i syfte att riva. Mycken värdefull gårdsbebyggelse samt ett par bostadshus gick i denna friläggingsnit till spillo. Efterhand har idéerna om breddade och flyttade gator fått allt mindre gehör.

Plansituationen idag

Klinten berörs av den av ålder bestående planen, med undantag av området norr om Murgränd. Detta område benämndes som "ny stadsdel" ända fram till 1914 då det införlivades i den av ålder bestående planen. Den plan som idag gäller för området norr om Murgränd fastlades 1916. Planen bedöms idag vara otidsenlig. Förhandlingar har förts med Stadsarkitektkontoret om plansituationen på Klinten och frågan kommer att inom snar framtid aktualiseras.

Sammanfattning av Klintens karaktär och bebyggelseutveckling

Den första tydligt urskiljbara bebyggelsefasen är enkelstugorna med stomme av knuttimmer eller skiftesverk, från ca 1700-1850, i deras nu varierade men typiska utvecklingsfaser. Dessa hus som är en mycket välbevarad samlad trähusbebyggelse från denna tid utgör en majoritet på Klinten.

Den andra tydligt urskiljbara fasen är parstugorna byggda ca 1850-1900 som till största delen har sina fasader relativt bevarade. Dessa nya byggnader gavs högre resning, bredare byggnadskroppar och ofta brutna tak

Den tredje tydligt urskiljbara fasen är 1940-50-talets renoveringar och nybyggen. Nästa stora omdaning inleddes efter andra världskriget och pågår ännu idag, men med mindre intensitet än under 1940-50-talen. Under denna period kom en mycket stor del av husen att moderniseras, höjas, byggas till och detta ger en kraftig prägel av 1950-tal på framför allt interiörerna, men även det exteriöra uttrycket. Även under denna epok revs en del av den äldre bebyggelsen och ersattes med nya byggnader. Dessa nybyggen fick traditionella proportioner men ett modernt och friare detalj- och planlösning utförande samt en större byggnadsvolym.

Ett antal nybyggen från 1960-90-talen förekommer, vilka i allmänhet ofta har en byggnadsvolym mot gatan som är större än vad som tidigare förekommit.

Utöver dessa urskiljbara kategorier finns ett fåtal solitärer som t ex slöjdskolan och brandstationen på Klinttorget, som inte har några motsvarigheter i området.

Klinten karaktäriseras av dess bevarade samlade småskaliga trähusbebyggelse främst från 1700- fram till 1800-talets slut. Områdets struktur med planlagda tomter och utlagda raka gator från 1700-talet är välbevarad. Klinten domineras ännu av de små enkelstugorna med stomme av skiftesverk eller knuttimmer från 1700-talet samt tidigt 1800-tal, som under andra hälften av 1800-talet moderniserats och byggts till eller i vissa fall ersatts med nya byggnader. Den stora mängden små fastigheter bebyggda med trähus främst under 1700- och tidigt 1800-tal med tillhörande gatunät från 1700-talet gör Klintens bebyggelse till en unik och välbevarad bebyggelsemiljö, av omistligt värde för Visby innerstad.

SKYDDSFÖRESKRIFTER

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2§ KML följande skyddsföreskrifter:

1. De äldre byggnadsdelarna från 1700- och 1800-talet i ovan angivna byggnader får inte rivas, byggas om eller till sin exteriör ändras. Ingrepp i stomme från 1700- och 1800-talen får heller inte göras.
2. Tomtens struktur får inte ändras. Med struktur menas bebyggelsens läge och storlek samt tomtens utsträckning.
3. De tillhörande trädgårds- och gårdsområdena samt fastighetens övriga byggnader skall hållas i sådant skick, så att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas.
4. Byggnaderna ska underhållas och vårdas så att det kulturhistoriska värdet vidmakthålles. Vid underhålls- och reparationsarbeten får endast traditionella material och metoder användas och utförandet skall ske på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Alla framtida arbeten skall ske i samråd med länsstyrelsen.
5. Gatornas sträckning och bredd får inte ändras.
6. Förändring av gatubeläggning, fasta anläggningar i gaturummet samt planteringars utsträckning ska utföras så att byggnadsminnets karaktär inte förvanskas och i samråd med länsstyrelsen.

KOMMENTARER

Kommentarer till punkt 1: Med exteriör menas takutformning, takmaterial, fönster, dörrar, yttertrappor och fasadmaterial eller övrig exteriör utformning. Med stomme menas bärande delar som takstol, bärande väggar och skorstensstockar.

Kommentarer till punkt 1, 2, 3 och 4: Avsikten med skyddsföreskrifterna är att inga förändringar enligt punkterna 1 och 2 skall ske. Därför är tillbyggnader och förändringar av byggnadernas exteriör, tillhörande plank, portar samt murar synligt från gaturummet är tillståndspliktiga. Även mindre förändringar av markbeläggning, ventilationshuvor och skorstenar, uppsättning av antenner, räcken, skärmtak, altaner, markiser, skyltar, armaturer mm, som syns från gatan, är tillståndspliktiga. Samtliga nybyggnader och tillbyggnader på gården är tillståndspliktiga.

Kommentarer till punkt 6: Med gatubeläggning menas gatsten, kantstenar, trottoarer, gatumålning och parkeringsmarkering. Med andra fasta anläggningar menas lyktstolpar, trafik- och gatunamnskyltar, bänkar, papperskorgar och elskåp. Förändringar av dessa inklusive planteringar är tillståndspliktiga.

För de tidigare byggnadsminnesförklarade fastigheterna sker inga förändringar i skyddsföreskrifterna.

De fastigheter inom området som ej uppfyller kriterierna för byggnadsminnesförklaring, skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas

För underhåll och restaurering skall kontakt tas med Länsstyrelsen, Livsmiljöenheten/Kultur. Information och råd ges av Länsmuseet/Byggnadsvårdsavdelningen.

Åtgärder som kräver bygglov respektive bygganmälan prövas på sedvanligt sätt i kommunens byggnadsnämnd. Stadsarkitektkontoret ger information och råd.

Om det finns skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna enligt 3 kap 14 § i KLM.

EV ÖVERKLAGANDE AV BESLUTET

Detta beslut kan överklagas hos länsrätten, se bilaga. Beslutet skall enligt 3 kap. 21§ lagen om kulturminnen mm tillämpas utan hinder av att ev talan förs mot beslutet.

BESLUTANDE MM

Beslut i detta ärende har fattats av landshövding Lillemor Arvidsson.

Föredragande har varit stf länsantikvarie Christian Runeby.

Den förberedande handläggningen har utförts av byggnadsantikvarie Joakim Hansson från Länsstyrelsen, byggnadsantikvarier Anna Karlström, Tove Nyhlén, Emma Tibblin, Beatrice Rydén och Peter-Olsson från Länsmuseet på Gotland.

I den slutliga handläggningen har även deltagit länsassessor Lena Johansson.

Lillemor Arvidsson
Landshövding

Joakim Hansson
Stf länsantikvarie

Kopia

RAÄ

Byggnadsnämnden

Länsmuseet på Gotland

Kultur- och fritidsnämnden

Kopia av lagakraftvunnet beslut

RAÄ

Lantmäterimyndigheten

Länsmuseet på Gotland

Byggnadsnämnden

Länsantikvarien

